

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
АРХЕОЛОГИЧЕСКИ ИНСТИТУТ С МУЗЕЙ

СУ "СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ"
ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ – КАТЕДРА АРХЕОЛОГИЯ

HEROS HERPHAISTOS

STUDIA IN HONOREM
Liubae Ogdenova-Marinova

Фабер

ОТНОСНО ДАТАТА НА ДЕЦЕНАЛИЯТА НА ИМПЕРАТОР ЛИЦИНИЙ И СЪДБАТА НА СРЕБЪРНИТЕ DONATIVA

Боян Думанов

От територията на диоцезите Тракия и Дакия произхождат цели екземпляри или фрагменти от седем възпоменателни блюда на император Лициний, както и още три с доказан произход от местни ателиета, но открити извън територията на земите южно от Долен Дунав. Съдържащата се в тях и археологическия им контекст разнообразна информация, многократно е обект на изследвания в българската и югославската литература. Към настоящия момент е несъмнено, че това са блюда, издадени и връчени като *donativum* от двора на Лициний. Ясно е, че те стоят във връзка и са изработени от стандартни сребърни кюлчета, които понякога се откриват в колективни находки с тях. Несъмнен факт е, че повечето от тези комеморативни блюда са изработени в градски центрове, където действат имперски монетни дворове и производството им се контролира от упълномощени за това лица. Неясни обаче остават няколко момента, касаещи точното място на производство, датата на тяхното издаване (точната дата на деценалията на Лициний) и съдбата, която тези, събрани в съкровища мисориуми и фиали имат.

Първа Л. Огенова предполага, че блюда-та от Червен бряг произхождат от Рациария, заради традициите на този център в изработването на изделия от благороден метал и близостта му до мястото на тяхното откриване (Огенова 1955: 233-243).¹ Това мнение по-късно е коригирано от Т. Иванов, който съотнася името на Флавий Никан, гравирано върху тях с кюлчетата на същия майстор, открити в околностите на Шабац, заедно с друго кюлче на Адимус, майстор от Сирмиум, където действа имперска монетарница². Тя започва дейност след края на 317 г., по време на монетосеченето на Константин Велики (Alföldi: 1963, 78).

Мнението на югославските изследователи, посветили студии по въпроса и най-вече на И. Попович и Е. Кондич е, че съдовете от Червен бряг са произведени в Сирмиум, тъй като

според тях принадлежността на Флавий Никан към това ателие е несъмнена (Popović 1997: 134, 140). По категоричен начин като изделия на официната в Сирмиум са определени и блюда-та на Лициний от съкровището от с. Свирково. В подкрепа на това говорят двете кюлчета, съдържащи името на друг майстор от Сирмиум – Максим, открити със силно повредените сега съдове (Кондич 1994: 364). Произходът на двете блюда, открити в Найсус не буди спорове, тъй като те са щамповани с печат на местната официна.³

Причисляването на съдовете *largitio* на Лициний към ателието в Сирмиум е предизвикано от наддценяването на този център в изработката на подобна продукция. Находките с името и титлите на Флавий Никан по никакъв начин не доказват, че този майстор произхожда или има нещо общо с действащата там монетарница. По същия начин кюлчетата на Максим от Сирмиум от находката от Свирково не трябва задължително да се свързват с изработката на конкретните съдове.

Медалионите върху съдовете от Червен бряг повтарят монетни типове на Лициний, издадени в Хераклея през 315-316 г., където е една от действащите през 4 в. императорски монетарници (Overbeck 1973: 52). От това време, от Хераклея произхожда и един надпис на Аврелия Полимния и нейния съпруг Онесимос по професия *αρχυροτέχνης*, който доказва, че наред с монетарницата в града действат и ювелирни ателиета (Velkov 1977: 268). Вероятността тези съдове да са произведени именно в този център е много по-голяма, отколкото тезата за панонския им произход (Baratte 1975: 40). И. Попович предполага, че щампите за монетите са пренесени в Сирмиум, където те служат за отпечатване на лициниевите медалиони (Popović 1997: 134). Тази идея води и още едно противоречие – произходът им в тази официна трябва да е преди преминаването на Сирмиум в ръцете на Константин Велики през 317 г., т.е.

трябва да са произведени през 316 г. Идеята за по-ранното отбелязване на деценията на Лициний принадлежи на М. Миркович и е възприета по-късно и от други югославски/сръбски автори. Според това схващане съкровищата от Червен бряг и Свирково са укрити след битката при Кибале (8 октомври 316 г.), като Лициний при отстъплението си, взима предназначенията за него *donativa* от Сирмиум и те са пренесени в Тракия.⁴ Като аргумент за по-ранното честване на десетгодишнината се изтъква нуждата от пропаганда преди важната за Лициний битка и пропагандния характер на тези съдове. За блюдата от Найсус също е предложена по-ранна дата на изработка – около 316 – 317 г.⁵

Практиката на по-ранното честване на годишнини и юбилеи в Римската империя не е позната. Лициний е провъзгласен за Август в Карнунтум на 18.10.308 г. без преди това да е бил Цезар (Demandt 1998: 45). Подобно на Константин Велики и той е родом от западнобалканските провинции и един от най-популярните сред войниците императори. Сред най-големите му успехи по време на съюза с Константин е победата му над Максимиан Дая при Циралум през 313 г., вследствие на която двамата остават единствените владетели на Империята. След края на първата гражданска война между Лициний и Константин, според примирието от 1 март 317 г. Найсус и Сирмиум преминават към владенията на Константин, а Лициний задържа диоцеза Тракия. В Сердика, намираща се под контрола на Константин, синът на Лициний е обявен за Цезар, като по този повод в града има чествания, а през 319 г. двамата Августи имат съвместно консулство.⁶ Във връзка с това е много по-вероятно Лициний да отбелязва деценията си в мирните времена на късната 317 – 318 г. По този повод той награждава с възпоменателни блюда, отличили се във военните му кампании офицери. Тези блюда са изработени в два центъра от балканските провинции – Найсус, както това безспорно се доказва от контролните шампи и Хераклея, където монетните шампи са образец за медалионите върху съдовете. По повод тези празнества след ноември 317 г. в Никомедия и Антиохия са отсечени възпоменателни ауреуси (Brunt 1967: 602, п. 678-679). Съдовете от Свирково могат да бъдат причислени към продукцията на ателието в Найсус или някое от Тракия, без задължително да се свързват с монетарница.

Присъствието на слитъците с името на Максим от Сирмиум може да се обясни с циркулацията на метал с доказана чистота, използван като предмет на търговия или изработка на други художествени изделия. Разглежданото като част от предвоенната пропаганда през 316 г. определение *Invictus* след името на императора при съдовете от Найсус може да се обясни с изповядвания от Лициний култ към Митра (Demandt 1998: 384).

Относно причините за укриването на тези блюда в литературата също няма единно мнение. С оглед на идеята на производството им в Сирмиум, се допуска, че са разграбени и разпространени в Тракия при отстъплението на Лициний към източните провинции и по-късно трезорирани (Popović 1997: 143). Всъщност, като най-вероятен директен повод за тяхното укриване може да служи окончателното поражение на Лициний след втората гражданска война с Константин Велики през 324 г. В това отношение показателно е т.нар. “Мюнхенско съкровище”, съдържащо съдове на Лициний и синът му, издадени по повод квинквенията на младия Лициний като Цезар през 322 г. Те са произведени в Антиохия и Никомедия, за което свидетелстват печатите на официните, а медалионите върху тях копират монети, издадени по този повод в двата града.⁷ Като дата на тяхното укриване се счита също времето на 324 – 325 г. Част от това съкровище е и един малък сребърен бюст, за който е установено, че е натрошен нарочно, като част от *damnatio memoriae*, на което е подложено името на Лициний след неговата смърт. Издадените от него едикти са отменени, а самият той е погребан в обикновен войнишки гроб (Demandt 1998: 50). С *damnatio memoriae* и преследването на привържениците на Лициний трябва да се свърже и укриването на съкровищата от Червен бряг, Свирково, а вероятно и съдовете от Найсус, чийто археологически контекст не е ясен. В “Животът на Константин”, църковният историк Евсевий Кесарийски описва преследването и наказанията на съратници на Лициний след победата на Константин Велики.⁸ Върху един от мисориумите от Червен бряг е надраскано името на офицера, на когото той е връчен – Герониус. Много вероятно, като един от офицерите на Лициний, живеещи в Тракия, след неговото поражение, Герониус укрива подарени-

те му сребърни *donativa*, с оглед по-късното им използване като метал за други предмети.

Лициний е владетелят, който, съдейки по запазените археологически находки издава най-голям брой възпоменателни съдове. Не всички от тях обаче имат еднаква съдба – заровени или унищожени с цел забравя от поколенията. Константин Порфирогенет в трактата си “За управ-

лението на Империята” споменава, че в Хризотриклиния на императорския дворец в Константинопол, при специални случаи са излагани стари сребърни съдове с различни сцени, между които и голямо блюдо, наречено *Λικίνιος*, най-вероятно представящо образа на императора по повод на някои от неговите годишнини или победи (Mundel Mango 1995, 78).

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Относно последните студии по въпроса в българската историография – срв. Божкова 1992: 5-10. Проблемът за датировката и мястото на производство на съдовете на Лициний бе представен и на III Регионална археологическа конференция в Струмяни (Б. Думанов – „Провинциалният елит на Вътрешна Дакия в светлината на някои произведения на късноантичното ювелирство I (4 в.)”)
- ² Иванов 1972: 228; Vasić 1978: 111, n. 6, Pl. XXV,1; Борић-Брешковић 1994: 323, n. 264/6
- ³ Gremberg, Hampel 1901: 118 – 120; Vassits 1903: 17 – 32, n. XXV, fig. 20; Kondić 1993: 307, n. 107; Popović 1997: 134, fig. 1; Кондић 1994: 325, n. 268, 269
- ⁴ Мирковић 1989: 43; Popović 1997: 142
- ⁵ Мирковић 1974: 145-150; Popović 1997: 134
- ⁶ Petrović 1993: 60; Demandt 1998: 50
- ⁷ Garbsch, Overbeck 1989: 51, n. S 1-3; Overbeck 1998: 110 – 119, 110-114, n. 115-117
- ⁸ Eusebios Vita Constantini, II,38 – www.miriobiblion.narod.ru/05.09.2002

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

- Божкова, Б. Колективни находки от IV в. на сребърни съдове и слитъци от нашите земи. – Нумизматика и Сфрагистика 1-2, 1992, 5 – 10
- Борић-Брешковић, Б. Каталог. – В: И. Поповић (Пр.) Античко сребро Србији. Београд, 1994, 149 – 374, с. 323, n. 264/6
- Иванов, Т. Търговски връзки на Сирмиум и Тракия по време на деценията на император Лициний. – ИАИ XXXIII, 1972, 225 – 243
- Кондић, Ј. Каталог. – В: И. Поповић (Пр.) Античко сребро Србији. Београд, 1994, 149 – 374
- Мирковић, М. Нека питања владе Константина и Лицинија (II). – Зборник Филозофског факултета XII, 1, 1974, 139 – 152, с. 145-150
- Натписи на “царским” фиалама и фибулама и Лицинијева пропаганда 316-322 године. – Зборник Филозофског факултета 16, 1989, 37 – 43
- Огненова, Л. Сребърни съдове от деценията на император Лициний. – В: Сб. в чест на Г. Кацаров (ИАИ XIX), 1955, 233 – 243
- Alföldi M.R. Die constantinische Goldprägung. München, 1963
- Baratte, F. A propos de l'argenterie romaine des provinces danubiennes. – Старинар XXVI, 1975, 33 – 41
- Bruun, P. The Roman Imperial coinage VII. London, 1966
- Demandt, A. Geschichte der Spätantike. Das Römische Reich von Diocletian bis Justinian 284 – 565 n. Chr. München, 1998
- Garbsch, J., B. Overbeck Spätantike zwischen Heidentum und Christentum. Katalog. Prähistorische Staatssammlung München. Band 17. München, 1989
- Gremberg, N., J. Hampel A nisi ezületesé szék. – Archeológiai Értesítő XXI, 1901, 118 – 120
- Kondić, J. Catalogue. – In: D. Srejić (Ed.) Roman towns and palaces in Serbia. Beograd
- Mundell Mango, M. Silver plate among the Romans and among the Barbarians. – In: M. Kazanski, F. Vallet La Noblesse Romaine et les Chefs Barbares du IIIe au VIIe siècle. T. XI des Mémoires publiées par l'Association Française d'Archéologie Mérovingienne. Paris, 1995, 77 – 83

- Overbeck, B.** Silberschatz aus der Zeit des Licinius. – In: L. Wamser, G. Zahlhaas Rom und Byzanz. Archäologische Kostbarkeiten aus Bayern. München, 1998
- Petrović, P.** Naissus – a foundation of emperor Constantine. In: D. Srežović (Ed.) Roman Imperial towns and palaces in Serbia. Belgrade, 1993, 57 – 81
- Popović, I.** Les productions officielles et privées des ateliers d'orfèvrerie de Naissus et de Sirmium. – Antiquaire Tardivé 5, 1997, 133 – 144
- Overbeck, B.** Argentum Romanum: ein Schatzfund von Spätromischen Prunkgeschirr. München, 1973
- Vasić, M.** Les ingots d'argent conservés au Musée national de Belgrade. – Sirmium VIII, 1978
- Vassits, M.** La vaisselle d'argent du Musée National de Belgrade. – Revue Archeologique 1, 1903, 17 – 32
- Velkov, V.** Cities in Thrace and Dacia in late antiquity. Amsterdam, 1977

ABOUT THE DATE OF LICINIUS' DECENALLIUM AND THE FORTUNE OF THE SILVER DONATIVA

(Summary)

Bojan Dumanov

There are seven silver dishes (largitiones) of Licinius, originating from the territorium of dioceses of Thracia and Dacia, and more three pieces with approved origin from local workshops, but found beyond the lands south of the Lower Danube. It is clearly, these dishes have been made and delivered as donativum from the court of Licinius. Doubtless, their production was in the centers, where imperial mints had been located, under the control of authorized officials. There are still several vague points about the exact place and date of production (the date of the decenallium), the fortune of these collected in treasures phialae and missoria. The opinions about the Cherven briag treasure workshop had been divided between Ratiaria and Sirmium. The name of Flavius Nicanus is inscribed on the surface of a dish from Cherven briag. The same master had put his name to some ingots from the Siscia treasure, and it has been believed that Officina Flavii Nicani was located in Sirmium. The mint in Sirmium has began its activity since the year of 317, when it was in the hands of Constantine the Great. The medallions of Licinius on the Cherven briag dishes are analogical with some coin types, stamped in the mint of Heraclea (ex Perinthus). Besides the imperial mint, a workshop for production of silver objects has been also located in this center. The overestimating of Sirmium as important mint and workshop, caused another paradox – according to M. Mirković and I. Popović, Licinius celebrated his decenallium in 316, i.e. two years earlier. There are no evidences about the origin of another treasure with largitio-dishes of Licinius – the one from Svirkovo (district of Haskovo).

It is more probably to consider that the dishes from Cherven briag had been produced in the peaceful year of 318, when Licinius still held the control over Thrace, respectively the mint of Heraclea. The dishes from Svirkovo may be had their origin from a private workshop, also in Thrace. The only certain evidences are on the dishes from Naissus – The pieces were stamped in the local officina.

The fortune of these pieces is also unclear. In connection with the "München" treasure, the opinion, exposed here is that the concealing of the both treasures is in touch with the political circumstances in 324, when Licinius was finally defeated and his name had been subject to damnatio memoriae. The owner of the Cherven briag dishes Geronius – a military officer of Licinius, had been compelled to hide the donativa, because of the political persecutions, that followed the defeat of Licinius.